

Корутунду. Макалада окуучулардын билимине реалдуу анализ жүргүзүүгө көмөк берүүчү билимди өздөштүрүүнүн 4 баскычтуу деңгээлдери талданып, сабак өтүүгө, физикалык билимдердин элементтерин өздөштүрүүгө коюлуучу талаптар айтылып, жаңыча көз караштар жана сунуштар берилген. Сунушталган дидактикалык талаптарды так аткаруу менен бирге, сабакта ар түрдүү натыйжалуу инновациялык ыкмаларды пайдалануу аркылуу мугалим физика сабагына окуучуларды кызыктыра алса болот. Жалпылап айтканда илимий макала физикалык билимдерди окутуу үйрөтүүнү эффективдүү жана жогорку деңгээлде уюштурууга өбөлгө түзүп, билим берүүдө жаңычылдыкка жол ачат.

Адабияттар:

1. Мамбетакунов Э. Физиканы окутуунун методикасы. [Текст] / Э.Мамбетакунов / - Б: М:1992.
2. Маданбекова Ж.А. Окуу материалын өздөштүрүүгө багытталган класстер түзүү жана мультипликатордук көп баскычтуу тесттер менен иштөө ыкмалары [Текст] /Ж.А. Маданбекова , Ж,А. Игамбердиева / Известия ОшТУ. №2.2024-г
3. Папиев М.П.Физика боюнча окуу колдонмосу [Текст] / М.П.Папиев., Арзыкулов А. /Ош:2016.
4. Курманкулов Ш.Ж.Окуучулардын өз алдынча сабак материалын өздөштүрүүгө карата шыктандыруучу кыймылдаткыч күчтөр. [Текст] / Ш.Ж.Курманкулов, М.К.Жороева /Наука и новые технологии и инновации Кыргызстана. № 2. 2021-жыл . 224-228-бет.
5. Савченко Н.Е. Физиканы окутуунун методикасы [Текст] / Н.Е. Савченко / Ф: Мектеп. 1999.
6. Мамбетакунов Э.М. Физика жана Астрономия предметтик стандарты [Текст] / Э.М.Мамбетакунов, Р.Р. Чыныбаев, О.А. Якимовская , Т.А.Базаркулов /-Бишкек: 2022-жыл.
7. Кылычова Н.Э. Активизация деятельности учащихся в процессе обучения физика [Текст]/ Н.Э.Кылычова / Наука, образование, техника. 2014. №4. стр.133-137
8. Артыкова С.И. Физиканы окутууда окуучулардын ой жүгүртүүлөрүн активдештирүү [Текст]/ С.И.Артыкова Бишкек. 2018-жыл. 55-бет.
9. Жаныбекова Г.Р. Физиканы окутуунун заманбап ыкмалары [Текст]/ Г. Р. Жаныбекова. 2015.
10. Маданбекова Ж.А. Физиканы окутууда окуучулардын билимин текшерүү жана баалоо [Текст]/ Ж.А.Маданбекова / Наука, образование, техника. №1.2015-жыл. 67-70-бет.

УДК 372

Кадырбек кызы Гүлмайрам, магистрант,
Момунова Гулзат Ачыловна, б.и.к., доцент,
Баткен мамлекеттик университети

КАБЫЛ АЛУУСУ КЕЧ ӨНÜККӨН БАЛДАР МЕНЕН ИШТӨӨ ЫКМАЛАРЫ

Бул макалада кабыл алуусу кеч өнүккөн балдар менен иштөөнүн бир канча ыкмалары берилди. Үй-бүлөдөгү тарбия, ата-эне, ата-эне менен баланын ортосундагы мамиле жөнүндө, балдардын кабыл алуу сезимдери, кабыл алуу сезиминин жай же кеч болуп калуусунун себептери жөнүндө, мектептеги мугалимдердин кабыл алуусу жай өнүккөн балдарга жасаган иш аракеттери. Кабыл алуусу кеч өнүккөн балдар менен иштөөдө нейрогимнастиканын пайдалары жана аткаруу көндүмдөрүн жасоо ыкмалары берилди. Нейрогимнастиканын ыкмаларын колдонуудан кийин кол

маторикасы, баланын эки мээси өнүгөт, эске сактоо, кабыл алуу жана ой жүзүртүү жөндөмдүүлүгү өсөт, анализ жүргүзө алат, зээндүүлүгү, көрүү, угуу, көңүл буруусу жакшырат, сүйлөө речи өсөт. Бул ыкмаларды бардык эле балдарга колдонууга болот. Ушул ыкмаларды балдарды окутууда колдонуу менен аларды зээндүү балдарга кошууга боло тургандыгы жөнүндө берилди.

Ачкыч сөздөр: Үй-бүлө, ата-эне, бала, кабыл алуу, сезим, акыл, эс, жөндөмдүүлүк, ыкмалар, кеч өнүккөн.

Кадырбек кызы Гүлмайрам, магистрант,
Момунова Гулзат Ачыловна, к.б.н., доцент,
Баткенский государственный университет

ПРИЕМЫ РАБОТЫ С ДЕТЬМИ С ПОЗДНИМ РАЗВИТИЕМ МЕТОДЫ

В этой статье представлено несколько методов работы с детьми с поздним развитием восприятия. Речь идет о воспитании детей в семье, воспитании детей, отношениях между родителями и детьми, чувствах детей к принятию, причинах медленного или запоздалого восприятия, действиях учителей в школе по отношению к детям с медленным развитием принятия. При работе с детьми с поздним развитием восприятия были представлены преимущества нейрогимнастики и методов развития исполнительских навыков. После применения приемов нейрогимнастики, таких как ручная маторика, у ребенка развиваются два мозга, растут способности запоминать, воспринимать и рассуждать, уметь анализировать, улучшается внимательность, зрение, слух, внимание, растет речь. Эти методы можно применять ко всем детям. Было дано представление о том, что, используя эти методы в обучении детей, их можно добавить к умным детям.

Ключевые слова: Семья, родители, ребенок, восприятие, чувства, разум, память, способности, методы, поздно развитые.

Gulmayram kadyrbekovna, graduate student,
Gulzat Achylovna Momunova,
candidate of biological sciences, associate professor,
Batken State University

METHODS OF WORKING WITH CHILDREN WITH LATE DEVELOPMENT METHODS

This article presents several methods of working with children with late perceptual development. It's about raising children in a family, parenting, the relationship between parents and children, children's feelings about acceptance, the reasons for slow or delayed perception, and the actions of teachers at school towards children with slow acceptance development. When working with children with late perceptual development, the advantages of neurohymnastics and methods of developing performing skills were presented. After applying neurohymnastics techniques, such as manual motor skills, the child develops two brains, increases the ability to memorize, perceive and reason, be able to analyze, improves attentiveness, vision, hearing, attention, and speech. These methods can be applied to all children. It was suggested that by using these methods in teaching children, they can be added to smart children.

Key words: Family, parents, child, perception, feelings, mind, memory, abilities, methods, late development.

Киришүү. Балдар үчүн эң алгачкы жана улуу тарбиячы бул балдардын өзүнүн ата-энеси, бир туугандары болуп саналат. Андан кийин гана мугалимдер жана айлана чөйрөсүндөгү жакын инсандар. Ошондуктан “Тарбия- башаты үй-бүлөдөн” –деп айтсак болот. Бала тарбиялоодо эң манилүүсү ата-эне өзүн-өзү тарбиялап, үй-бүлөдөгү дисциплина туура болуусу керек. Үй ичиндеги тартип, тазалык, атмосфераны да балага жагымдуу, анын өнүгүүсүнө жардам бере турган кылып даярдоосу зарыл.

Балаңды туура, жакшы кылып тарбиялаймын десең биринчи өзүң жакшы, туура адам бол. Анткени бала укканын эмес көргөнүн кылат. “Сөз чакырат, үлгү ээрчитет”- демекчи балдар эң алгач тарбияны ата-эненин жүрүш турушунан, мүнөзүнөн, мамилесинен алат. Ата - эненин мүнөзү кандай болсо балдары да ошол мүнөздү кабыл алат. Бала ата-эненин күзгүсү десек болот.

Үй – бүлөдө баланын түнт, кабыл алуу сезиминин жай өнүгүшү, кайдыгер, таш боор, ачылуу, агрессивдүү болуп чоңоюусунун бирден-бир себеби: бул ата-эненин мээримине, эркелеп жакшы сөзүнө тойбогондугу, жетишээрлик деңгээлде бала ата-энеден сүйүү көргөн эмес. Үй-бүлөдө зордук-зорбулук, ачуу токмок менен тарбиялануусу, жемелөө, кемсинтүү, башка балдарга салыштыруу, сен кичинекейсин деп тоготпоо, баланын оюн укпоо баланы ачылуу, агрессивдүү болуп чоңоюусуна жана кабыл алуу сезимин өнүгүшүнө терс таасирин тийгизип койот. Мындай чөйрөдөгү бала билип турсада өз оюн айта албайт жана бир сөздү угуп турсада түшүнбөйт. Себеби: “менин дагы кайсы жеримден кемчилигимди таап койот”- деп шок болуп турат да оюу башка жакта болуп, эч нерсени кабыл ала албай калат. Мисалы: Мектепте да окуучу ката жазат, окуй албай калат, туура эмес жооп берет ошол мезгилде мугалим тилдеп, классташтары үстүнөн күлүп койсо ал ошол жерде жабыла баштайт. Бул жерде педагогдун орду чоң ролду ойнойт. Баланы кемсинтпей “азаматсың, сен жакшы аракет кылып жатасын, кийинкисинде туура жазганга үйрөн, катаны бир Аллах кетирбейт, биз бир ката кетирсек аны кайталабаш үчүн китепти көп окушубуз керек. Мен сага ишенемин сен күндөн - күнгө жакшы окуйсуң”- деп балага дем берип койсо бала күндөн -күнгө– ачылат. Ката болсо да баланын оюн угуу керек, себеби ал көпчүлүктүн алдында өз оюн айтууга үйрөнүп жатат. Сүрдү жеңип, өзүнү башкалардын алдында эркин кармоону үйрөнүп жатат.

Ата-эне бир иш жасоодо баланын деңгээлине жараша иштер менен баласы менен кеңешип иш жасаса балада өзүнө болгон ишеним пайда болот жана аны артында колдоп турган адам бар экенине ишенип, энергиялуу болуп жүрөт. Энергиялуу адамдардан көп идеялар чыгат, шайыр болот, бирөө менен тез тил табышат. Албетте кабыл алуу сезими да тез болот. Себеби ал бала эркин.

Баланын кабыл алуусунун жай өнүгүүсүнө ар кандай шарттар да таасирин тийгизүүсү мүмкүн. Анын ооруп калуусу, айлана-чөйрөнүн, үй-бүлөнүн, ата-энеси миграцияда болушу ж.б.

Үй-бүлөдөгү балдардын кабыл алуу жөндөмүн жогорулатуу үчүн ар бир ата-энеге нейрогимнастика көнүгүүлөрүн сунуштайт элек.

Изилдөө ыкмалары жана жыйынтыктар. Бүткүл дүйнөдө жогорку натыйжага жетишүүнү көздөгөн жана улам барган сайын окуучунун жекече өзгөчөлүктөрүнө көбүрөөк көңүл бөлгөн билим берүү тажрыйбасы кеңири таркалып жатат. Акыркы учурларда “шар окуу”, “бат окуу”, “тез окуу” “эйдетика” деген курстар байма - бай жайылууда. Бул окууда балдардын жекече өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен ар бир балага жекече тапшырмалар, нейро гимнастикалар, моториканы өнүктүрүүчү тапшырмалар, эске тутуу жөндөмүн жогорулатуучу көнүгүүлөр жасалып келет.

1-сүрөт. Нейрогимнастиканын түзүмдөрү.

Нейро - мээ, гимнастика- көнүгүү. Нейрогимнастика бул-мээге көнүгүү жасоо дегенди билдирет.

Нейрогимнастиканын ыкмаларын колдонуу менен төмөнкүдөй жыйынтыктарга жетишүүгө болот.

Нейрогимнастиканын түрлөрү баланын жаш өзгөчөлүгүнө карабастан жөнөкөйдөн - татаалга карай бериле берет. Көргөн адамга жөнөкөй көрүнгөнү менен татаал жана көп машыгууну талап кылат. Зээндүү, тырышчаак балдар тез өздөштүрүп алса, кабыл алуусу жай өнүккөн балдар көптөгөн аракеттердин натыйжасында өздөштүрүп алышат [5].

Кабыл алуусу жай өнүккөн балдарды дагы ушул көнүгүүнүн жардамында кабыл алуусу жакшы, зээндүү балдардын катарына кошуп алсак болот. Нейрогимнастиканы баардык балдарга жасатса жакшы. Тили чыкпай жаткан балдарга сөзсүз жасатыныз. Мүмкүн логопедке, психолокко алып барууга шарты жок болсо ошол ата-энелер үйдө олтуруп эле балдарына жасатса болот [7]. Ыйлап, наалып, даттанып олтургандан пайда жок андан көрө аракет кылсак Аллахым берекесин өзү берет. Азыркы аракет эртеңки-келечек. Анда нейрогимнастиканын бир нече түрүнү сунуш кылабыз:

1. Сол колдун эки манжасыны ачабыз (сөөмөй менен ортоң) оң колдун сөөмөйүн эки колдун үстүнө койбуз. Ушул эле көрүнүштү оң колдо жасайбыз.

2-сүрөт. Оң кол менен башта коон тартабыз, сол кол менен карында айландыра дарбыздын сүрөтүн тартабыз.

4-сүрөт. Сүт тартабыз.

Мында кадимкидей эле оң кол менен сүт машинаны айландыргандай айландырабыз, сол кол менен сүт куйгандай кылып солдон онду көздөй кол жаңсайбыз.

5-сүрөт. Билинчик көнүгүүсү.

Оң колдун манжасыны ачабыз сол колдун манжасыны жумабыз. Ушул тартипте эки колдо жасайбыз. Ачылган кол асманды карап жумулган кол жерди карайт.

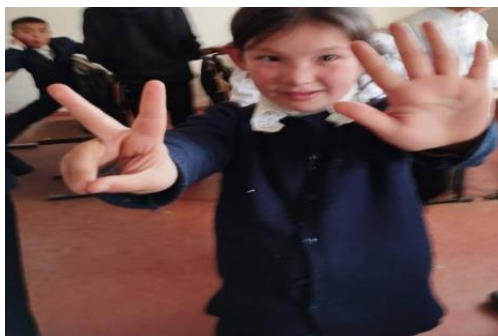
6-сүрөт. Сол колдун баш бармагы сөөмөй, ортон, аты жок, чыпалак болуп келсе оң колдун баш бармагы чыпалак, аты жок, ортон, сөөмөй болуп тескерисинен келет.

7-сүрөт. Оң кол менен мурунду кармайбыз, сол кол менен оң кулакты кармайбыз, сол кол менен мурунду кармайбыз, оң кол менен сол кулакты кармайбыз.

8-сүрөт. Жолдуу ыкмасы. Мында сол колдун манжаларынын баарыны ачабыз, оң колдо сөөмөй менен ортонду сунабыз.

9-сүрөт. Сак бол көнүгүүсү.

Сол кол менен чыпалакты сунабыз, оң колдо сөөмөйдү сунабыз. Сөөмөй-чыпалак, чыпалак - сөөмөй. Бир колдо сөөмөй сунулганда экинчи колдо чыпалак сунулушу керек.

10-сүрөт. Көз, кулак көнүгүүсү.

Бир колубузда көздү пайда кылсак экинчи колубузда кулакты пайда кылуубуз керек.

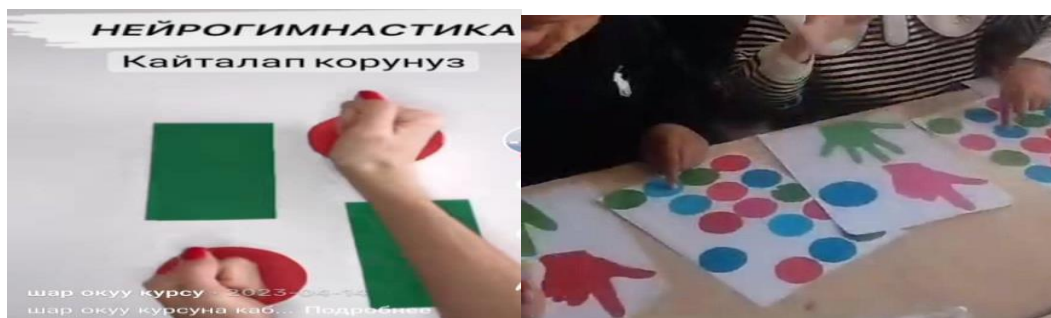

11-сүрөт. Калодос көнүгүүсү.

Оң колдун манжаларын бекем жумабыз сол колдун манжаларн калодос (бош жумуп, ортосу ачык болот) кылып жумабыз.

12-сүрөт. Атайын түстүү кагаздан тегерек жана төрт бурчтук, кесип алып тегерекке колубузду жумуп койсок, төрт бурчтукка жайып койбуз.

13-сүрөт. Бир колбуз менен молоток кагабыз бир колбуз менен камыр жайабыз.

Жыйынтыгында, биздин изилдөөлөрдө кабыл алуусу жай балдарды ушул ыкмаларды колдонуп окутууда алардын зээндүү балдарга кошууга боло тургандыгы аныкталды. Демек кабыл алуусу жай бала болбойт, аны үй-бүлөдөгү жакындары, байкоочулар же башынан өткөргөн окуялар тарбиялайт. Акыл эси жайында төрөлгөн ар бир баланын кабыл алуу сезиминин эмне себептен кеч экендигин аныктап, ал баланы туура түшүнүп, көнүгүүлөр аркылуу зээндүү балдардын катарына кошуп алсак болот.

Адабияттар:

1. Адем Гүнеш. Идеалдуу эне болуунун сырлары. Бишкек-2021
2. Сайт Чамлыжа. Бала тарбиялоодо 33 ката. Таалим-2024
3. Сыдыгалиев Бакыт. Шамурзаев Курсант. Рыскулов Ильяс. Аширалиев Касиет. Исламдагы бала тарбиялоо. 2021
4. Кыялбек Акматов Бала тарбиялоого балуу кеңештер. Таалим-2024
5. Халит Эртугрул. Бала тарбиялоодо таасирдүү ыкмалар. Таалим-2024
6. Халит Эртугрул. Ийгиликтүү мугалимге кеңештер. Таалим-2024
7. <https://youtu.be/eOJ4OHWbnV0?si=6WHUJgF7nFo2dCyx>
8. <https://youtube.com/watch?v=a3jjw-o4NMA&feature=shared>
9. https://youtu.be/uBI1_15oATg?si=dwN8REUKEml87fdT
10. <https://youtu.be/dlSBMJ7wk-E?si=KnDADngU9hUQIckO>
11. <https://youtu.be/AmrCGQjDxug?si=ZhZZnVkhXybxzev5>
12. <https://iiit.org/wp-content/uploads/Kyrgyz-Parent-Child-Relations-Complete-RED.pdf>